1914-1940 YILLARI ARASINDA AVRUPA'DA EĞİTİM ALAN SANATÇILARIMIZIN ÜLKEMİZDEKİ SANAT EĞİTİMİNE KATKILARI

In Europe Between The 1914 And 1940 Years Traıned Artısts Contrıbutıons To The Art Educatıon In Our Country

Oğuz DİLMAÇ*

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: Sanat eğitiminde karşılaşılan sorunlara daha doğru çözüm yolları bulabilmek için sanat eğitimi tarihi hakkında daha çok bilgiye sahip olmamız gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, ülkemizde Cumhuriyet ile birlikte sanat eğitiminin temellerinin atıldığı bu dönemde yaşanan gelişmeler hakkında da bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Sanat eğitimi tarihi çerçevesinde, ülkemizde özellikle Cumhuriyet döneminde sanat eğitiminin önemli bir aşama kaydetmesinde önemli görevler üstlenen Avrupa'ya gönderilen sanatçılarımızın yurda dönüşlerinde sanat eğitimi çalışmaları incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı: Çalışmamızın amacı 1914 ile 1940 yılları arasında Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımızın Türkiye'de sanat eğitimine etkilerini incelemektir. Nihai amacımız yeni bir görme biçimi oluşturabilmek ve sonraki araştırmalara yeni bir başlık kazandırmaktır.

Veri Kaynakları: Çalışmamızda betimsel yöntem ve tarama modeli amaca en uygun yöntem olarak görülmüştür. Bu çalışma, Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımızla ilgili yazılı kaynakların doğru olduğu varsayılarak hazırlanmıştır.

Ana Tartışma: 1914-1940 yılları arasında Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımızın ülkemizdeki sanat eğitimine katkıları ne düzeyde olmuştur? 1914-1940 yılları arasında Avrupa'da sanat eğitimi alan sanat eğitimcilerimiz kimlerdir?

Sonuçlar: Batılı anlamda Türk resmi ve ona bağlı olarak sanat eğitimi yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Gerek askeri ve ekonomi alanlarında olsun gerekse teknoloji ve kültür, alanlarında sürekli olarak büyüyen ve gelişen Avrupa'yı yakalama isteği ile Osmanlı devleti batılılaşma eğilimine girmiştir. Bu eğilim Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve bu amaçla Avrupa'ya sanatçılar gönderilmeye devam edilmiştir.

Avrupa'da eğitim alan sanatçılarımız aynı zamanda yurda dönüşlerinde ülkemizde sanat eğitiminin gelişmesinde de aktif olarak görev almışlardır. Sanayi-i Nefise'nin öğretim kadrosundan, yurdun çeşitli yerlerindeki ilkokullara kadar çeşitli kurumlarda görev yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi tarihi, sanat pedagojisi, sanat eğitimi.

ABSTRACT

Basics of Research: In order to solve art education problems, we need to know art education history. Therefore, we need to familiar with roots of our country's art history. In art education, our artist who sent to Europe during the republic area played an important mission and this article was examined their works.

Purpose of This Study : Purpose of this study was to examine effect ofTurkish artist who were trained between 1914 and 1940. Our main purpose was to create a new way of looking and help future research.

Data Collection: In this study, qualitative data collection methods were used. It is assumed reviewed data was correct and complete.

Main Argument: What are the contributions of our Artists who sent to Europe? And who are they?

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.63-78

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Resim-iş Eğitimi Ana Bilim Dalı

Results: In west terminology, Turkısh arts has an history of 200 years. To chatch the Europe in military and economy, Ottomans wanted a wastern model. And this continued during the Republic era and artist continued to send to Europe.

Our artists who sent to Europe was essential in our country's art development. They worked various places including from Sanayi-i Nefise to elementary school.

Keywords: Art education history, art pedagogy, art education.

1. GİRİŞ

Bireyin kişiliğinin olumlu yönde gelişmesi sürecinde sanat eğitiminin amacı, yapıcı etkisini sistemli bir şekilde ortaya koyarak, sanat pedagojisi süreçlerinin içerik, örgütleme, yöntem ve öğretim bilgisel bakımdan biçimlendirilmesine bilimsel olarak yardımcı olmak ve böylece sanat eğitiminin etkililiğini artırmaktır. Özelikle yetişmekte olan insanın yaratıcı sanatsal eğitiminin, sürekli olarak gelişme içinde bulunan bir dizge olarak ele alındığı bilim dalı olan sanat pedagojisi bilimsel bir dizge olma bakımından oldukça yeni bir alandır.

San'a göre (2003), sanat pedagojisi'nin alan olarak en önemli bilimsel temellerini "sanat bilimi" sağlamaktadır. Sanat pedagojisi'ni, onun kuramsal, yöntemsel ve tarihsel boyutları göz önüne alınırsa, birbirleriyle sıkı ilişkiler içinde olan üç ana bölüme ayırmak mümkündür. Bu bölümlerden birincisi, sanat eğitiminin kuramsal ve yöntemsel temellerini araştıran "sanat eğitimi kuramı", ikincisi sanat derslerinin ve sanat eğitiminin, çağdaş deyişle kültürün bütün alanlarının öğretilmesi ve öğrenilmesi sorunlarıyla uğraşan "sanat eğitimi yöntem bilimi", üçüncüsü ise, sanat eğitimi alanında tarihsel gelişim içindeki çalışmalar, kuramsal ve uygulamalı çabaları inceleyen ve ortak bulgular ve temel modeller, hem kendi çağları içinde hem de günümüz sorunlarına ışık tutacak biçimde inceleyen, "sanat eğitimi tarihi"dir .

Günümüzde sanat eğitiminde karşılaşılan sorunlara daha doğru çözüm yolları bulabilmek için sanat eğitimi tarihi hakkında daha çok bilgiye sahip olmamız gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak, ülkemizde Cumhuriyet ile birlikte sanat eğitiminin temellerinin atıldığı bu dönemde yaşanan gelişmeler hakkında da bilgi sahibi olmamız gerekmektedir.

Ülkemizde batılı anlamda ilk sanat eğitimi hareketleri, 1908 yılında Meşrutiyet hareketleri ile başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin batılılaşma hareketinin başladığı bu dönemden itibaren Avrupa'ya gönderilen sanatçılarımızın, Sanayi-i Nefise'nin de içlerinde bulunduğu pek çok yüksek dereceli okulda görevlendirilmesi, modern bir donanıma sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi önem kazanmıştır. "Maarif Nezareti de Avrupa'ya öğrenci yollarken, en çok orta ve yüksek derecedeki okullara öğretmen yetiştirme amacını gütmektedir" (Tekeli, 1999, s. 93). Bu amaç Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Paris'e gönderilen gençlerden kendilerini birer sanatçı olarak değil, eğitimci olarak yetiştirmeleri hakkındaki düşüncelerin delili olarak, 8 Ocak 1925 tarihli Vatan gazetesinde yer alan "Avrupa'ya Tahsile Gidecekler" başlıklı haberde, söze "Maarif Vekâleti tarafından muallimlik tahsil edilmek üzere birkaç gencin Avrupa'ya gönderilmesinin kararlaştırıldığını duyurarak başlaması gösterilebilir" (Artun, 2007, s. 195). Ressamlar ve heykeltıraşlar da 'irfan orduları'na katılmalı, en değerli eserleri, yetiştirecekleri yeni nesiller olmalıdır.

Cumhuriyetin toplumsal amacı, akılcı, yaratıcı, yapıcı bir nesil yetiştirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için; Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimciler, okullarda çok sesli müzik, resim, batı edebiyatına önem vermişlerdir.

Yaman, Türkiye'de Plastik Sanatlar açısından 1923-1950 yılları arasındaki kültür-sanat etkileşiminde devletin kültür-sanat politikasından, üç ana fikrin ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Bunlar;

- Ulusal bir sanat yaratma,
- Ulusal olan sanatın yeni, modern çağdaş olmasını sağlama,
- Ulusal çağdaş sanatının oluşmasında güzel sanatlar eğitimine yön vermedir (Yaman, 1994, s. 156).

Cumhuriyet dönemi hükümetinin sanat hayatı üzerindeki bu nüfuzunun yönlendirici bir etkisi vardır ve bunun bir sonucu olarak devlet, sanatçılardan bir takım taleplerde bulunmuştur. Bu taleplerden biri de sanatçılarımızın Cumhuriyet ilkelerine uygun olarak yeniden yapılandırılan eğitim sistemi içerisinde aktif rol almalarıdır. Batılı medeniyetleri yakalama için yapılan yarışta şüphesiz ki batı'da sanat eğitimi almış sanatçılarımıza birer eğitimci olarak büyük görevler düşmüştür.

Fakat Müstakiller bu görüşe karşı çıkmışlardır. 3 Aralık 1930 tarihinde Müstakil Ressamlar ve heykeltıraşlar Birliği üyelerinin Akademi Muallimler Meclisi ve Darülfünun Divanı'na yazıp ortak olarak imzaladıkları mektup bu karşı çıkışın bir belgesi niteliğindedir:

"Güzel Sanatlar Akademisi'nin senede bir ya da iki tane yetiştirdiği, en mümtaz talebeler sanatkâr mı, yoksa muallim mi olacaklardır? Muallim olacaklarsa: Akademi'den mezun herhangi bir talebe bu talebe haizdir. Eğer sanatkâr olacaklarsa: Evvelce tasarruf edilmiş olan semerenin alınabilmesi için ufak bir fedakârlık daha yaparak onların eser verebilmeleri imkânını da temin etmek lâzımdır. Vekâlet hesabına tahsil eden talebelerin ifasına mecbur oldukları hizmete istisnaî ve hususî bir şekil verilmeksizin sanat talebesini de tabî tutmak, herhangi bir şehirde terbiyevî resim dersi verdirmekle muvazzaf ve ne de haftada, ne masrafı koruyacak orta mektep muallimi ve ne de haftada iki buçuk günlük gibi az mesaisiyle Türk sanatını ihya edecek bir sanatkâr kazandırmaz" (Giray, 1997, s. 68).

Bir yandan sanat eğitimcisi ihtiyacı Avrupa'da eğitim gören sanatçılarımızdan sağlanmaya çalışılırken diğer yandan aynı yıllarda Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye'ye davet edilen, dönemin ünlü eğitimcilerinin de yeni okullaşma ve eğitim politikalarının tespitinde önemli etkilerde bulundukları görülmektedir. Bu eğitimciler arasında John Dewey, Leipzing, Parker, Steihler gibi isimler yer almıştır.

Bu yabancı uzmanlardan, ABD'li Eğitim Felsefeci John Dewey, 1924 yılında Türkiye'de bir süre kalarak eğitim sistemi hakkında rapor hazırlamıştır. Bu raporda John Dewey, Türk gençlerinde sanatsal yeteneklerinin güçlü olduğunu, bunların iyi eğitilmeleri halinde güzel sanatlar kültürüne yapacakları katkının, ülkenin uygarlık düzeyinin belirlenmesinde yaratacağı etkiyi vurgulamaktadır (Özsoy, 1998). Dewey İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisini görmüş, okulun kendi amaç ve işlevlerine yönelik yeni mekan ve araç-gerece gereksinimi olduğunu belirtmiştir.

1926 yılında Türkiye'ye davet edilen Alman Eğitimci Stiehler de sanat eğitiminde program ve yapılanma ile ilgili çeşitli önerilerde bulunmuştur. Stiehler: "Resim ve el işleriyle öğrencinin yaratıcı yetenekleri geliştirilecek ve sanat eserlerinin değerini anlayacak bir duruma getirilecektir. Bu bizzat sanat değildir. Belki herkesi sanata doğru eğitmektir. Bizzat sanat, ancak bu alanda yaratma gücü olan kısıtlı kişilerce başarılabilir" demiştir Stiehler Resim-İş Derslerinde çevre, yurt bilgisi, halk sanatlarının da dikkate alınması gerektiğini ve Sanat Eğitimi dersleri için özel yetişmiş branş öğretmenlerinin gerekli olduğunu ifade etmiştir (Özsoy, 1998).

Yabancı uzman eğitimcilerin raporları ve sanat öğretimi yöntemleri konusunda 1910 yılında yabancı ülkelere gönderilen ilk Türk Sanat eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu bu yıllarda bazı önemli çalışmalara imza atmıştır. Bunlardan ilki, 1927 Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılan "Resim Öğretmenliği Kursu"dur. Bu kursta İsmail Hakkı Tonguç'un gayretleri ile hazırlanmış müfredat programlarındaki çalışmalar çerçevesinde "Resim öğretim metodu" adı altında ders verilmiştir. John Dewey'in raporundan sonra ortaokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla Ankara'da Gazi Orta Öğretmen Okulu (Gazi Eğitim Enstitüsü) açılmıştır (1926). İlk orta ve lise resim-iş programları değiştirilmiş, atölye ve işlikler kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu hareketli dönem sürmüştür. Bir grup eğitimci Avrupa'ya sanat alanında uzmanlık eğitimi için gönderilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün bünyesinde, 1932 yılında Resim-İş Bölümü açılmıştır. Resim-İş bölümü ortaöğretimde Resim-İş Öğretmeni yetiştirmenin yanında, yetenekli başarılı sanatçıları da Türkiye'ye kazandırmıştır. Bu bölümler daha sonra diğer üniversitelerde de yaygınlaşmıştır.

Sanatı halka yaygınlaştırabilmek ve sanata bilinçli bir yön verebilmek için 1932 yılında Halk Evleri kurulmuştur. Anadolu'nun köylerine kadar yayılan Halk Evleri'nde sanat alanında toplantılar yapılmış, sergiler açılmıştır. 1950'lere kadar en önemli plastik sanatlar etkinlikleri devlet tarafından düzenlenmiştir. Müstakil Ressamlar Birliği, D grubu, Yeniler grubunun etkinliklerinde devlet önemli bir rol üstlenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin diğer bir eğitim kurumu Köy Enstitüleridir. Köy Enstitüleri; iş eğitimi ilkelerine dayalı, köyün çok yönlü kalkınmasını amaçlamış ve Türkiye'de sanatın yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

1940'lı yıllarda Resim-İş dersi, "özgür anlatım" amacına yönelmiştir. Öğrencinin yaratıcı çabası sadece sanat yönünden değil, zihinsel yeteneklerini de geliştirme gücüne sahiptir düşüncesi yaygındır.

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün öğretmenleri, Resim-iş bölümünün ilk programını hazırlamış ve bakanlığın bu alanla ilgili tüm çalışmalarına hizmet vermişlerdir. Bu çalışmalar arasında; kitapların incelenmesi, yeni yazıyla ilgili tüm çalışmalar, halk evlerinde kurslar, geziler, yarışmalar düzenlemek, Milli Eğitim Bakanlığı ile ilgili tüm sergilerin hazırlığı, ders araç ve gereçlerinin yapımında önderlik etmek, dergiler çıkarmak gibi görevler yer almıştır.

2. YURDA DÖNEN SANATÇILARIMIZIN ÜLKEMİZDEKİ SANAT EĞİTİMİNE KATKILARI

1914 yılında resim eğitimi veren tek sanat okulu Sanayi-i Nefise Mektebi olduğu için yurda dönen sanatçılarımız da eğitim vermek için bu okulda öğretmen olarak çalışmaya başlamışlardır. Sanayi-i Nefise Mektebi, güzel sanatlar eğitiminin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Osman Hamdi'nin müdürlüğünde, 1887'den 1908'e kadar Sanayi-i Nefise'nin öğretim sorumluluğu yabancılara verilmiştir. Osman Hamdi'nin Müdürlükten çekilmesi ile Nazmi Ziya - Çallı Kuşağının Sanayi-i Nefise'de hoca olmaları ile okuldaki yabancı kadrosu egemen gücünü yitirmiştir. Akademide görev alan Çallı kuşağının en büyük hizmeti ilk hocalıkları sırasında ve Cumhuriyetin başında heyecanlı bir öğrenci grubu yetiştirip Avrupa'ya göndermeleri olmuştur (Turani, 1977, s. 11).

Sanayi-i Nefise mektebinin resim atölyelerinde yapılan çalışmalar, Türkiye'deki resim eğitiminin akademik bir disipline sokulması yönünden bir aşamadır (Tansuğ, 1996, s. 52). Bu dönemde figür ve portre çizimlerine önem verilmiştir. Sanayi-i Nefise'de, heykel ve mimarlık eğitimi için, yabancı mimar ve heykeltraşlar görev almışlardır.

Sanayi-i Nefise Mektebinin öğretim kadrosuna atanan ilk sanatçı İbrahim Çallı'dır. Türk resim sanatının gelişimini yönlendirecek sanatçıların ve sanat eğitimcilerimizin yetişmelerine imza atması bakımından önemli bir sanatçımız olan Çallı, Akademi'ye hak ettiği maaşın altında ücret ödenerek atanmasını, dostları ile yaptığı söyleşilerde esprilerle süsleyerek şöyle dile getir;

"Fransa'dan dönmüştüm. Halil Hoca beni Akademi'ye tavsiye etti: 'İyi talebedir". Diye. Boş kadro varmış. 30 altınlık bir kadro. Ama Akademi Müdürü 'Çapkın Çallı, senin sicilin bozuk.' Diyerek sekiz altın bağladı. Buna da şükür, ya Hilal-i Ahmer menfaatine çalıştırsaydı!..." (Giray, 1997, s. 49-50).

"Daha önce 1902'de karakalem resim öğretmeni olarak atanan Ömer Adil aynı zamanda İnas Sanayi-i Nefise Mektebi resim öğretmeni olarak da görev yapmaktadır. 4.14.1911'de yağlıboya resim atölyesi öğretmeni olarak atanan Halil Paşa ise 16.4.1913 tarihinde görevden ayrılmış durumdadır" (Giray, 1997, s. 50).

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde okula kayıt yaptıran öğrenciler iki temel atölyede ders almışlardır. Bir yıl hazırlık dönemi olarak düzenlenen desen atölyesi Hikmet Onat'ın öğretisinde çalışırken yağlıboya resim atölyesinde İbrahim Çallı eğitimi önemini koruyacaktır. Bu iki sanatçı Sanayi-i Nefise'nin atölyelerine yepyeni bir anlayış getirmiştir. Hikmet Onat öğretisinde desen çalışmak, öğrencilere doğruyu görmek, sağlam desen çizmek yetisini katarken Çallı özellikle resmi sevmenin ne demek olduğunu öğretir. Birçok sanatçı Çallı'nın güçlü kimliği ile yönettiği atölyesinden, özgüvenini kazanmış ve sanata tutkun olarak çıkar. Türk resim sanatına imza atan ressamların neredeyse hepsi İbrahim Çallı'nın yağlıboya atölyesinden geçtiği bilinmektedir. Cemal Tollu Çallı'nın verdiği eğitim ile ilgili olarak şunları söylemiştir;

"Çallı'yı diğerlerinden ayıran ve onun büyüklüğünü yapan bence; ne getirdiği yeniliklerde, ne talebelerinde öğrettiği teknik ve estetik bilgilerdedir. O talebelerine sonsuz bir sanat aşkı aşılamak kudretini göstermek suretiyle kuvvetli bir neslin yetişmesine imkân vermiştir" (Giray, 1997, s. 138).

Atölye öğretisi, derslik öğretilerinden çok farklıdır. Atölye öğretisi sanatın kaynağıdır. Rönesans'tan günümüze ulaşan sanatın evrimi içinde atölyeler sanatsal dönemlerinin ortaya çıkışını hazırlayan merkezler olarak gözlemlenir. Atölyeler sanatçı adaylarını, yalnızca sanatın vazgeçilmez kurallarını öğrenildiği yerler değildir, aynı zamanda düşünsel alt yapı, kültürel katmanların birikimini, yaşama ve sanata doğru bakmanın öğrenildiği yerlerdir. Bir atölyenin veya sanat eğitiminin verildiği ortamın sayılan bu özellikleri sağlaması için de en önemli görev sanat eğitimcisine düşmektedir. Çallı Atölyesi de, dönemin öğretim koşullarını aşan özelliği ile, Türk resim sanatına ve sanat eğitimine, sevgisi ve bilgisi ile yoğrulmuş sanatçıların yetişmelerini gerçekleştirir. Çalı'nın sanatçı kimliğinin uygun sanat ortamlarında gelişeceğine olan inancı ve kendi atölyesinde bu ortamı yaratma çabası, günümüzde yapılan etkili bir öğrenmenin alanında iyi yetişmiş donanımlı öğretmenlerin yanı sıra gerekli uyarıcılarla donatılmış sınıf ve atölyelerin hazırlanması gerektiği düşüncesi ile de paraleldir.

Bu yıllarda Çallı ve grubunun Akademi dışında da sanatçı yetiştirdikleri bilinmektedir. "Çallının bulunduğu dönem içerisinde kendinin de görev aldığı özel resim kurslarıyla da karşılaşmaktayız. Bu kursların sanat ortamında yaşamsallık kazanmaları ve hatta yetiştirecek öğrenci bulmaları, sanata karşı duyulan ilginin göstergesi olması dolayısıyla çok önemlidir" (Giray, 1997). "Bu kurslardan biri Türk Ressamlar Cemiyeti, Çemberlitaş Osmanbey Basımevi'nde 6.9.1921 tarihinde özel bir resim kursu açar " Resim Okulu". Bu okul kısa zaman içerisinde kapanır. Ardından, 1922 yılında, aynı yer ve mekânda, Çemberlitaş Osmanbey Basımevi'nde Ressam Mehmet Ruhi ve İhsan Bey tarafından "Serbest Resim

Atölyesi" adıyla özel bir resim atölyesi açılır" (Giray, 1997). Özel bir resim okulu niteliğinde düzenlenen bu atölyede öğretim sistemi bir gün içinde gündüz ve gece olacak şekilde iki ayrı periyotta gerçekleşir. Bu durum evde oturan ve çoğunluğu kadın olan öğrencilerin ve çalışma koşulları nedeniyle gece öğrenim yapabilen öğrencilerin, resim eğitimi almalarına imkân vermiştir. Bu özel resim okulunda İbrahim Çallı, Hikmet Onat'ın yanı sıra Mehmet Ruhi'de aktif bir şekilde görev almıştır.

Çallı'nın öğrencilerinden Avrupa'ya gidip sanat eğitimi aldıktan sonra yurda dönenler arasında, Mahmud Cuda, Refik Epikman, Cevat Dereli Akademi'de muallim yardımcısı olurlar. Bu dönem Akademi'ye tayin edilen genç muallim yardımcıları öğretim sisteminde, Avrupa'da geçirdikleri öğrenim sistemine koşut yenilikler getirmek çabasına girerler. Bu girişimleri, Akademi öğretmenleri olan Güzel Sanatlar Birliği üyelerinin sert tepkileriyle karşılanır.

Akademi'de, Çallı Kuşağı'nın arkasından gelen ressamların kadrolaşmasıyla, Türk resminde başlamış olan yeni dönem, bağımsız ve çoğul nitelikli üslup aşamalarının giderek genişlemesiyle sürer. Zeki Kocamemi 1930'da, Ali Çelebi 1938'de, Cevat Dereli 1939'da, Şeref Akdik 1951'de öğretim elemanı olarak Akademi saflarına katılırlar. Refik Epikman, Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'ne bağlı olarak açılan Resim-iş Bölümün'de aktif görev üstlenir ve burada zamanla oluşacak olan kadrolaşmanın öncülerinden olur. "Ankara'da 1931'de açılan Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-iş Bölümü'nü bitirerek, Almanya'daki eğitiminden sonra bu bölüme resim öğretmeni olarak atanan, yalnız bir ressam olarak değil, sanat eğitimcisi olarak Ankara'da, Refik Epikman'la önemli bir işlev üstlenmiş olan Malik Aksel'de bu kadrolaşmanın aktif üyesidir"(Tansuğ, 1996, s. 171). İlköğretim elemanları arasında Zeki Faik İzer'inde bulunduğu hocalardan oluşturulan "Gazi Eğitim Enstitüsü'ne bağlı Resim-iş Bölümü, başlangıçta Anadolu'daki ortaöğretim kurumlarına resim öğretmeni yetiştirmek amacı taşımanın yanı sıra Ankara'da sanatçı kuşaklarının oluşmasında da etkin bir kurum olmuştur. Cemal Tollu, 1935'te Ankara Arkeoloji Müzesi'ndeki görevine atanır; Muhittin Sebati, Ankara Erkek Lisesi'nde resim öğretmenliği görevini üstlenir" (Özsezgin, 1998, s. 41).

Mahmut Cuda, "Müstakiller'in önde gelen elemanlarından biri olduğu halde, serbest sanatçı kişiliğine gölge düşürmeyecektir. Karikatürleri, illüstrasyonları ve Yeni Adam dergisi için çizdiği kapak kompozisyonlarıyla, dönemin yayın dünyası içinde de yer alan Mahmut Cuda'nın, Akademi'de biçimlenen kadro karşısında "muhalif" bir tutum almasıyla da eleştirel bir tavrın sahibi olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet'in kurulması aşamasından sonra resim sanatına duyulan ilginin artması, sanatçı sayısında da önemli artışlara neden olacaktır. Kuruluş yıllarında, Akademi'nin öğretim üyeleri ve bunların çevresinde toplanan az sayıda öğrenci ile sınırlı olan sayı, artık Anadolu'ya kadar taşan sanatçı çokluğuna ulaşmaya başlamıştır. Bu sanatçılar arasından büyük bir kısmı, sanatın kaynağı olan kültürel tartışmalardan uzaklaşmamak için, o yılların tek sanat merkezi olan İstanbul'da ve bu sanat ortamının odağı sayılan Akademi çevresinde kalmaya özen göstermiştir. Bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti'nin genç başkenti Ankara'ya ve burada, hükümetin kültür ve sanat politikasının kazanacağı işlerliklere ve bu doğrultuda kurulan yeni kurumlara hizmet vermeye koşan aydınlar arasına katılmışlardır. Bütün bu gelişmelere rağmen karşılarında ki en büyük problem, sanat konusunda bilgisi bulunmayan bir topluma sanatı tanıtmak olmuştur. 1930'larda sanatçılar toplumun kültürüne yeni katılan resim ve heykel sanatının kabul görüp doğru anlaşılabilmesi ve sağlıklı bir sanat ortamının yaratılması için çeşitli görevler üstlenmişlerdir. "Bu yıllarda Nurullah Berk'i, Türk resim sanatını bilimsel olarak inceleyen ve tanıtan bir yazar, Elif Naci tanıtım kitapları yazarı, Zühtü Müridoğlu, heykel sanatını ve

batılı ustaları tanıtan dergiler hazırlayacaklardır. Eşref Üren'nin de bu yolda çalışmaları olacaktır" (Giray, 2000, s. 243).

Sanatın topluma anlatılmasına şüphesiz ilk basamaktan başlamak daha kalıcı etkiler bırakacaktır. Bu basamakta ilkokullarda yapılan sanat eğitimi'dir. Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımız, bilgilerini çocukların seviyelerine uyarlayıp sanatı sevdirmeye çalışmışlardır. Avrupa'dan dönüşlerinde sebep ne olursa olsun sanatçılarımız büyük bir çoğunlu, akademik seviye'den ilkokul seviyesine, profesyonel sanatçıların eğitiminden, ev hanımlarının sanat eğitimine kadar geniş bir yelpazede, yeni kurulan Cumhuriyetin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilme amacına uygun olarak, büyük bir istekle sanat eğitimi vermişlerdir.

Feyhaman Duran, 1919 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ve kızlar için açılmış olan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olarak görev yapmaya başlamış, 1951 yılında emekli oluncaya kadar da bu görevine devam etmiştir. Berlin'deki eğitimini de tamamlayıp ülkesine dönen Namık İsmail, İstanbul'da resim öğretmenliği yapmaya başlamıştır. 1927-1935 yılları arasında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Nazmi Ziya'dan sonra müdür olarak çalışmıştır. Namık İsmail, Ali Sami Boyar'ın, Akademi eğitimi ile ilgili eleştirisine vermiş olduğu bir cevapta Akademi'deki eğitim sistemi hakkında birtakım ipuçları vermektedir: "Cezanne veya Matisse gibi ressam yetiştirmek bizim idealimizdir. Ve bunu yapabilmek içindir ki talebemize akademik değil hakiki klasik bir tahsil vermeye çalışırız. Mamul eşya çıkaran makineler gibi sanatkâr yetiştiren bir sanat mektebi henüz beşeriyet görmemiştir" (Pelvanoğlu, 2007, s. 31). Bu açıklamalar, öğrencilerinin Akademi'de önceki döneme oranla özgür bir anlayışın benimsendiğini düşündürür niteliktedir.

Diğer bir sanat eğitimcimiz Nazmi Ziya, Avrupa'dan döndükten sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olarak çalışmakla birlikte 1917-1921 ile 1923-1927 yılları arasında iki dönem halinde Akademide müdürlük de yapmıştır. Nazmi Ziya'nın sanat eğitimi anlayışı; "temel eğitim'in faydasını biliyor, özgür bir tutuma, bir tekniğe varmadan önce öğrencinin başlangıç aşamalarından geçmesi, desen çizmesini öğrenmesi gerektiğini takdir ediyordu" (Berk ve Turani, 1981). Bu ifadelerden Nazmi Ziya'nın hocalığı sırasında desene büyük önem verdiği ve bunu öğrencilerine de aktarmaya, anlatmaya çalıştığı sonucunu çıkarabiliriz. Temel eğitimi hocaların kişiliği ne olursa olsun, okul atölyelerinden sağlamak gerekiyordu şeklindeydi (Berk ve Turani, 1981).

Sami Yetik, Harbiye'yi bitirdikten sonra Eyüp'teki Askeri Baytar Rüştiyesi'ne resim öğretmeni olarak atanmıştır. 1912 yılında Paris'ten dönmüş ve Kuleli Askeri Lisesinde resim öğretmeni olarak göreve başlamış olan sanatçı, Paris'teki aldığı resim eğitiminin ağırlıklı olarak klasik konulu ve realist tekniği doğrultusunda olması nedeniyle bu yönde bir sanat eğitimi anlayışı geliştirmiş olması mümkün görünmektedir.

Bu dönemde karşılaştığımız iki heykel sanatçımız Ratip Aşir Acudoğlu ve Ali Hadi Bara'da sanat eğitimcisi kimliği taşımaktaydılar. Ratip Aşir Acudoğlu çeşitli liselerde resim öğretmenliği yapmıştır. Ali Hadi Bara ise Akademi'de 1932 yılında heykel öğretmenliğine başlamıştır. Ayrıca akademide bir metal atölyesi kurulmasını sağlamıştır.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.63-78

Halil Dikmen, 1931 yılında yurda döndüğünde Kayseri'ye resim öğretmeni olarak atanmıştır. Bu durum sanatı için olumsuz olduğu düşünülebilir. Çünkü uzun yıllar Paris'in sanat ortamı içinde ve çok önemli ustaların atölyelerinde resimlerini üretmiş olan Dikmen, o yıllarda sanattan habersiz olan Anadolu'nun bu küçük kentinde belki de düştüğü boşluktan olacak kaldığı altı yıl gibi bir zaman sürecinde

resme uzun bir ara vermiştir. Sanatın halka ulaştırılmasında önemli görevler üstlenen bu sanatçılarımızın gerekirse kendilerinden fedakârlık ederek görevlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Çalışmalarında akademik sanat kurallarına bağlı titiz bir işçilikle yaptığı eserlerinde, Rönesans'ın üçlü kompozisyon özelliği dikkat çekmektedir. Nurullah Berk Dikmen için şunları belirtmiştir; "Rönesans ilkelerine bağlı bu sanatçımız büyük çaptaki kompozisyonları, figürlerin dağılımı, istifi, ışık ve gölge oyunlarının tertibi bakımından İtalyan Rönesans'ının büyük ustalarından ders almış, onların estetiğini devam ettiriyor gibiydi" (Berk ve Turani, 1981). Avrupa'nın yüzyıllara dayanan bir birikimi olan akademik sanat kurallarının, ülkemize getirilmesinde ve uygulanmasında önemli bir köprülerden biri olan sanatçımız, 1949'dan itibaren Akademi'de resim atölyesi hocalığını da yürütmüştür.

Şeref Akdik, 1928 yılına kadar süren Avrupa eğitiminin ardından Sivas Lisesi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun ve Fuat Köprülü'nün yardımları ile Gazi Terbiye Enstitüsü'ne nakil olmuştur. Çeşitli okul ve enstitülerde resim öğretmeni olarak görev alan sanatçı, sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Doğadan gördüklerine çok fazla bireysel yorum katmadan tuvaline aktaran sanatçı klasik akademik bir yöntemle doğayı taklit eden düşünceye sahipti. Resim öğretmenliği sırasında uyguladığı sanat eğitimi anlayışının da bu yönde olduğu düşünülebilir.

Muhittin Sebati'de yurda dönüşünde resim öğretmenliği görevi yapmış diğer bir sanatçımızdır. 1928 yılında Ankara Erkek Lisesi'nde ve 1931 yılında İstanbul Eyüp Ortaokulu'nda resim öğretmenliği yapmıştır.

"Refik Epikman Ankara Lisesi'ne öğretmen olarak atanmış, öğretmenlik yaptığı yıllarda Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılması planlanan Resim-İş Bölümü için incelemede bulunmak üzere Almanya'ya gönderilen beş öğretim üyesi arasında yer almıştır ve 1939 yılından 1966'da emekli oluncaya dek bu kurumda görev yapmıştır. Epikman'ın ülkemizde resim eğitime büyük emeği geçmiştir"(Tansuğ, 1996, s. 171).

Aynı dönem sanat eğitimcilerimizden Ali Sami Boyar, 1914 yılında eğitimini tamamlayıp Türkiye'ye döndüğünde kısa bir süreliğine Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olarak çalışmaya başlamıştır.

1930 yıllarda yayınlanan Ülkü dergisinde "Sanat Varlığımızda Resmin Yeri" adlı yazısının bir bölümünde " Ben o kanatteyim ki, ta başladığı tarihten beri resim derslerini sebep ve hikmetini kavrayan eller idare etmiş olsaydı, memleketteki resim bilgisi, resim sevgisi, hatta umumi sanat duygusu, elbette bugünkünden daha iyi olurdu" (Tansuğ, 1996, s. 183). Ali Sami Boyar'ın yazısında, resim derslerinde karşılaşan problemlerden biri olan sanat eğitiminin alanında iyi yetişmiş, görsel sanatlar derslerinin önemini ve amacını yeterince kavramış sanat eğitimcileri tarafından verilmeyişi ile ilgili değindiği konu günümüz sanat eğitiminde karşılaşılan olumsuzluklara paralellik göstermesi bakımından ilginçtir. Özsoy, (2003) "öğretmenler sınıfta öğrenmenin lideridir" ifadesi ile öğretmenlerin eğitim sisteminde her öğretim düzeyinde yönlendirici olduğunu vurgulamıştır.

Aynı yazısında Boyar, "resim dersleri için yeteneğin söz konusu olmadığı bu alan, pratik bir uygulama olarak ele alınmalıdır ve bir endüstrileşmeye giren ülkemizde bu tarzda resim eğitimi çok önem taşımaktadır" (Tansuğ, 1996, s. 184) diyor. Boyar'ın 1934 yılında Ülkü dergisinde yayınlanan bu makalesi, Günümüz sanat eğitimcilerinden Olcay Tekin Kırışoğlu'nun sanat eğitiminin okullardaki durumu hakkında ifadeleri ile paralellik içinde olması yıllar boyunca görsel sanatlar eğitiminde karşılaşılan sorunların değişmediğini göstermektedir. Kırışoğlu; (2001) "resim derslerinin sadece yetenekli öğrencilere verilmesi gerektiği ön

yargısının, birçok öğrencinin sanatı öğrenmesini engellediği gibi, öğretmeni de dersini öğretmekten alıkoyacağını belirtmiştir".

Hikmet Onat'da 1915 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde birinci sınıf öğrencilerine karakalem resim öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Desen dersleri de veren Onat Paris'te Femand Cormon'un atölyesinde, çoğunlukla nü modelden desenler çalışmanın etkisiyle anatomi bilgisini artırmıştır. Akademik olarak niteleyebileceğimiz desen, Hikmet Onat'ın akademik sanat eğitimi anlayışının temelini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

"Müstakil Ressamlar ve heykeltıraşlar Birliği'ni oluşturan sanatçılar, yurtdışında burslu olarak eğitim gördüklerinden, döndükleri zaman, öğretmenlik yaparak burslarının karşılığını ödemek durumundadırlar. Hale Asaf da, bu nedenle, 1928 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu'na atanır"(Giray, 2000, s.176).

Akademi'de görev alan sanatçılarımız arasında Hale Asaf'ta bulunmaktadır. Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin amaçları ile ters düştüğü gerekçesi ile Akademi'deki görevinden istifa etmek isteyen Mahmut Cûda, arkadaşının bu zor durumunu da görünce Asaf ile yer değiştirmiştir. Döneminde "becayiş" olarak adlandırılan yer değiştirme usulüyle Cûda, Bursa'ya gitmiştir. "Hale Asaf İstanbul'a gelerek 1 Aralık 1929'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne göreve başlamıştır"(Giray, 2002, s. 23). "Fakat bir yıl sonra bu görevinden ailevi nedenlerden dolayı ayrılmak zorunda kalmış ve tekrar Paris'e geri dönmüştür" (Pelvanoğlu, 2007, s. 85).

Sanatçı Leopold Levy'nin isteği üzerine Cağaloğlu Ortaokulu'ndaki resim öğretmenliği görevinden istifa ederek 1939 yılında Akademi'ye asistan olarak alınmış ve yirmi dokuz yıl bu kuruma hizmet etmiş olan Nurullah Berk Cumhuriyet'in ilk kuşak sanatçılarının bir özelliği olan batının bir taklidi olmadan, batıda öğrendiklerini kendi özgün üslubu ve kültürü ile birleştirip, Türk resminde batı ile doğu birleşiminin gerekliliğini savunmuştur. Bunun yanı sıra 1932'de Paris'te Lhote ve Léger atölyelerine devam etmiş, bu sanatçıların resimde savundukları desen, kütle ve hacim yaratma anlayışlarını benimsemiş, Türkiye'de İzlenimci Çallı Kuşağı'nın resimde yok ettiğini düşündüğü bu anlayışları yeniden getirmeyi planlamıştır. Sanatçının bu anlayışı doğrultusunda bir sanat eğitimi görüşüne sahip olduğu düşünülebilir.

Sanat eğitimcilerimizden bir diğeri olan, Zeki Faik İzer, 1928`de Paris`e giderek dört yıl kalmış ve burada Andre Lhote Atölyesinde öğrenim görmüştür. Yurda döndükten sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nde resim öğretmenliği yapmış, 1933'te beş arkadaşıyla D Grubu'nun kuruluşunda görev almıştır. "O da grubun öteki temsilcileri gibi desen tutkunuydu, durmadan desen çiziyor, suluboya ya da guaşla renklendiriyordu" (Berk ve Turani, 1981). 1937'de Akademi kadrosunda görev almış olan sanatçı, yurt içi ve yurt dışı birçok sergilere katılmıştır.

Bu dönem içinde ele alabileceğimiz diğer bir sanat eğitimcimiz Cemal Tollu'dur. 1926 yılının Mayıs ayında girdiği ortaokul resim öğretmenliği sınavını beşincilikle kazanarak, 22 Mayıs 1927'de Elazığ Erkek Muallim Mektebi'nde resim öğretmeni olarak atanmıştır. 1932'de Erzincan Lisesi'nde resim öğretmenliğine atanmıştır. D grubunun yaşça en büyüğü olan Tollu, yaşamında ağırbaşlı, kimi prensiplere bağlı, değerli bir hoca, bir eğitimci, bir yazar olarak ön plana geçecektir (Berk ve Turani, 1981). İstanbul Akademisine atanmasından önce Ankara'da, bir arkeoloji müzesi kurulmasıyla ilgili çalışmalara katılan Tollu, Eti sanatına ve çivi yazısına merak salmıştır. Özellikle büyük çaptaki kompozisyonlarında Eti heykellerine olan tutkusu, O'nun 1950 yıllarındaki ölümüne dek çalışmalarını etkileyen, biçimlerini çizgi ve renk alanına kaydırmasına neden olan önemli bir unsur olmuştur. "Sanat eğitimcisi kişiliği ile,

gerek Güzel Sanatlar Akademisindeki derslerinde gerekse de yazılarında genç ressamlara klasik eğitimin faydalarını aşılamaya çalışmıştır"(Berk ve Turani, 1981). Cemal Tollu'nun Mitoloji (1957) isimli bir ders kitabı'da bulunmaktadır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun resim sanatı ile ilgilenmesi Zeki Kocamemi sayesinde olmuştur. Zeki Kocamemi'nin Trabzon'da bir ortaokul'da resim öğretmenliği sırasında Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da resim derslerine girmiş olması Bedri Rahmi'nin 1929'da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmesine etki eden en önemli unsurlardan biridir.

Bu örnek Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımızın ülkemiz çağdaş sanatındaki yerinin farklı boyutlarını ortaya koyması bakımında oldukça ilginçtir. Sadece batılı anlamda çağdaş sanatı ülkemizde yaymakla kalmamışlar, aynı zamanda ülkemizde genç bir sanatçı kuşağının da oluşmasında rehberlik görevi yapmışlardır.

Bedri Rahmi, 1932'de Paris'te Lhoté'un atölyesinde eğitim almış, 1937 yılında Güzel Sanatlar fakültesinde Levy'nin asistanı olmuştur. Uzun yıllar yönettiği Güzel Sanatlar Akademisi'nde pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Eyüboğlu, Batı estetiğinden kaçınmamakla beraber, yerli tadı, çizgide ve renkte, süslemeci niteliğindeki biçimlerin plastik karakterli resimlere aktarmasını başarıyla denemiştir. Resimlerinde halı, kilim, çini, yazma, hat sanatı, minyatür, seramik gibi yerli unsurlardan başarıyla yararlanmayı bilmiştir.

1933 yılında yurda dönüşünün ardından Galatasaray Lisesi'nde ilk kişisel sergisini açmış olan Hamit Görele, 1934 yılında Konya Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak atanmış, 1937 yılında Cibali ve Beykoz ortaokullarında, Ankara Gazi Lisesi'nde ve 1939 yılında Beyoğlu Erkek Ortaokulu'nda sanat eğitimcisi kimliğini devam ettirmiştir.

Akademi'de çalışmış sanat eğitimcisi kimliğine sahip diğer bir sanatçımız Cevat Dereli'dir. 1924 yılında Maarif Vekâleti'nin verdiği burs ile Paris'e gitmiş, burada Académie Julian'da ve Paul Albert Laurens atölyelerinde eğitim görmüştür. 1928 yılında yurda dönmüş olan Cevat Dereli, Refik Epikman ve Mahmut Cûda ile birlikte Akademi'de öğretmen yardımcılığına atanmış ve Nazmi Ziya Güran atölyesinde göreve başlamıştır. 1932 yılında akademideki görevinden ayrılarak 1939'a değin Tıp Fakültesi'nde desinatör olarak anatomik çizimler yapmıştır. Dereli'nin çizgi tekniği, figürlerin kompozisyon içine yerleştirilişi ve biçimlerde izlenen sadeleştirme ve üsluplaştırma eğilimi genelde bir yalınlaşmayı gösterirken, gerek anlatım biçimi, gerek açık-koyu farklılıklarıyla yaratılan düzlemler resme derinlik sağlamaktadır. Dereli'nin bu üslup özelliği akademi'deki sanat eğitimi anlayışını oluşturan özellikler hakkında bize ipucu vermektedir. Sanatçı 1939'da tekrar Güzel Sanatlar Akademisine öğretim üyesi olarak girmiştir.

Türk sanat eğitimine hizmet eden diğer bir sanatçımız Mahmud Cûda, 1924'te Maarif Vekaleti'nin düzenlediği yarışmada başarı kazanarak Paris'e Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'na gönderilmiştir. Burada dört yıl boyunca Lucien Simon atölyesinde çalışmıştır.

1928 yılında yurda dönmüş, Güzel Sanatlar Akademisinde Namık İsmail'in yanında yardımcı öğretmen olarak göreve başlamıştır. Kısa süre sonra Akademi'nin ulusal ve toplumsal sanat eğitiminde üstlenmesi gereken rolü sorgulayarak, bu rolün tam olarak yerine getirilmediği, bu görevlerin yüzeysel ve çelişkili uygulandığı inancıyla Akademi'deki görevinden istifa etmiş ve 1 Aralık 1929 tarihinde Bursa Kız Öğretmen Okulu'na, orada görev yapan Hale Asaf ile yer değiştirerek gitmiştir (Pelvanoğlu, 2007, s. 85). Fakat buradaki toplum yapısına bir türlü adapte olamayan Cûda, 5 Kasım 1930 tarihinde istifa ederek İstanbul'a

dönmüş ve 24 Mayıs 1931'de Kırklareli Ortaokulu'na resim öğretmeni olarak atanmıştır. Aynı yıl askere alınmış, iki yıl sonra Kırklareli'ye geri dönmüştür.

Avrupa'da eğitim aldıktan sonra yurda döndükten sonra sanat eğitimcisi görevi alan Ratip Aşir Acudoğlu, (1898- 1957) serbest figüratif heykelleri ve anıt çalışmalarıyla tanınan heykelci sanatçımız, 1918'de girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi'nde İhsan Özsoy'un öğrencisi oldu.

1920'de gittiği Almanya'da Münih Akademisi'ne girdi ve Resim Sanatları Akademisi'nde (Akademie der Bildenden Künste) bir süre Blecker'in atölyesinde çalıştı (Ersoy, 2004, s. 11). Daha sonra Paris'e geçti. Hayranı olduğu Aristide Maillol'dan ders almayı başaramayınca Maillol ve Emile-Antoine Bourdelle'nin eserlerinin etkisinde serbest çalıştı.1925'te Türkiye'ye döndükten ve Avrupa sınavını geçtikten sonra yeniden Fransa'ya gitti. Paris'te Académie Julian'da heykeltıraş Henri Bouchard ve Paul Landowski'den eğitim aldı. 1928'de Türkiye'ye dönüşünde Edirne Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak tayin edildi. Daha sonra, çeşitli orta öğrenim kurumlarında öğretmenlik yaptı.

Acudoğlu, taş, kil, ve çamur kullandığı heykellerinde, insan vücudunun temel özelliklerinden yararlanarak güçlülük, sağlamlık ve uyumluluk duygularını vurguladı. Figür ve büstlerinin yanı sıra, duygusal yönü ağır basan ve plastik değer taşıyan olgun anıtlar gerçekleştirdi.

Eşref Üren, diğer sanatçılarımız gibi devlet bursuyla Avrupa'ya gitmemiş, kendi imkânlarıyla 1928 yılında Paris'e gitmiştir. Burada Lhote'un atölyesinde eğitim gören Üren maddi imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle uzun süre kalamamış ve bir yıl sonra geri dönmek zorunda kalmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi mezunu sanatçı, Avrupa'dan dönüşünde Erzurum Öğretmen Okulu'na resim öğretmeni olarak atanmış, üç yıl sonra da Sivas Öğretmen Okulu'nda aynı görevi sürdürmüştür. Emekli olduktan sonra bile sanat eğitimciliği sürdürmüş olan Üren, 1955'te Ankara Maarif Koleji ve Yıldırım Beyazıt Lisesi'nde resim dersleri vermiştir. Eserlerinde İzlenimci bir anlayışa yönelen olan sanatçı, daha çok açık hava ressamıydı (Berk ve Turani, 1981). Doğaya bağlı olarak yaptığı çalışmalarında tekniğini sürekli geliştirmeye çalışmıştır.

"Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yapan Salih Urallı, 1941 yılında dördüncüsü düzenlenen Yurt Gezisi ile Manisa'ya gitmiştir. Daha sonra Ankara İsmet Paşa Enstitüsü'nde resim öğretmenliği yapmıştır" (Boyar, 1948, s. 249). Çizgisel kesişmelere dayanan bir Kübizm üzerine temellendirilen çalışmalarında, modelasyondan vazgeçen sanatçı, daha yüzeysel bir biçimsel anlatıma ulaşmıştır.

Avrupa'da eğitim gören ressamlarımız arasında akademi ve ortaöğretimin yanı sıra askeri liselerde görev yapan sanatçılarımızda vardı. Bu sanatçılarımıza örnek olarak Şemsi Arel'i verebiliriz. Şemsi Arel, 1939-40'ta Erzincan, 1940'tan sonra da bir süre Konya askeri liselerinde, 1945'ten sonra da İstanbul Kuleli Askeri Lisesi'nde resim öğretmenliği yapmıştır.

Emekliliğine değin sanat eğitimciliği kişiliğin koruyan bir sanatçımız olan Abidin Elderoğlu, sanat eğitimciliğine 1919 yılında Denizli Lisesi'nde başlamış, Muğla ve Buca'da görevine devam etmiş, 1930'da Paris'e Julian Akademisine sanat eğitimi almaya gitmiştir. 1932'de yurda dönüşünden 1955 yılında emekli olana kadar eğitimcilik görevine devam etmiştir. Paris'te aldığı sanat eğitimi doğrultusunda renk lekelerinin egemen olduğu figüratif soyutlamalar yapmıştır. Bu soyutlamalar daha sonra ki yıllarda kaligrafik çizgilerden yararlanılarak yapılan eserlere dönüşmüştür. Sanatçı kendini sürekli yenilemiş, ilerleyen yılardaki çalışmalarında kaligrafik çizgisel soyutlama anlayışını çizgiselden lekeciliğe yöneltmiştir.

Sanat eğitimi tarihimiz içinde incelenmesi gereken diğer bir sanatçımız Ercümet Kamlık'tır. 1942 yılının haziran ayında kendi başvurusu ile Ankara Kız Meslek Öğretmen Okulu'na atanmıştır. Ancak sağlık problemleri devam ettiğinden İstanbul'a naklini isteyerek, 1943 yılında Nişantaşı Kız Enstitüsü'nde mesleki ve tezyini resim öğretmeni olarak atanmış, nihayet Temmuz 1948'de ömrünün sonuna kadar ders vereceği kurum olan İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde resim dersi öğretim görevlisi olarak göreve başlamıştır. Bu durum belki de sanatçının büyük sıçramalar yapan bir ressam olmasına engel olmuş, fakat onun bu eğitimci çabaları Türkiye'deki sanat eğitimine önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin 1948 yılının Kasım ayında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nin yayınları arasında Kamlık'ın Renklerin Armon Sistemleri adlı kitabı yayınlanmıştır. 1964 yılında ikinci baskısı yapılan bu kitap Türkiye'de bu alanda yayınlanmış ilk kitaptır.

1929 yılında Akademi'ye giren ve hazırlık atölyesinde Nazmi Ziya'dan eğitim aldıktan sonra İbrahim Çallı atölyesine devam etmiş olan Ercüment Kamlık, 1965 yılında yapılan bir söyleşi de sanatında geçirdiği evreleri ve öğrenim sistemindeki eksikliklere karşı eleştirilerini şu cümlelerle anlatmıştır:

"Öğrencilik yıllarımda sanatım, göz ve ellerime münhasır kaldı. Öğrenim sistemimizde düşünceye yer verilmediği için sadece doğru gören bir göz ve iyi çizen bir el olmaya çalıştık ve netice bizi Akademizme götürdü. Sonra buna biraz duygu katalım dedik 'Empresyonzim'e vardık.

Akademiden mezun olup Avrupa'ya gittiğim zaman sanatta düşüncenin önemli bir rolü olduğunu anlar olduk. Bu da bizi 'Kübizime' götürdü. Kübizm ile düşünmeyi öğrenince kendime göre çıkar bir yol aramaya başladım. Şimdi bu yolun içinde olduğumu biliyorum, bunun içinde kendimi öğrenmeye çalışıyorum"(Erinç, 1991, s. 65-66).

Çağdaş Resim sanatımızın önemli bir ismi olan Fikret Mualla'da kısa süreli de olsa ortaöğrenimde resim öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1926 yılında Almanya'daki eğitimini tamamlayan sanatçı, güçlü ve sağlam bir desen anlayışı geliştirerek 1930'da Türkiye'ye dönmüştür. Önce Galatasaray Lisesi'nde ve daha sonra Ayvalık Ortaokulu'nda resim öğretmenliği yapmıştır. 1939 yılında Türkiye'den ayrılarak Paris'e gitmiş ve ölümüne kadar burada kalmıştır.

Çağdaş Türk Sanatında özel bir yeri olan Zeki Kocamemi'ye değinmeden geçmek olanaksızdır. Adnan Çoker bu konuda şunları söylemektedir:

"Türk resim sanatından kim söz açarsa açsın, Kocamemi'ye lâyık olduğu yeri vermekte sorumludur. Kocamemi Türk resim sanatına ne getirmiştir? Her şeyden önce resim sanatının bir taklide dayanmadığını, tabiatı incelemek demenin onu olduğu gibi tabloya aktarmak olmadığını anlayan neslin elebaşısıdır. Bu alanda meslektaşı Ali Çelebi ile eşit bir savaş verdiler. Beş kuruş kazanmadan çeşitli alaylar, küçümsemeler karşısında yılmadan sergiler açtılar. Ve bugün memleketimizde filizlenen sahici resim sanatının kahrını çektiler" (Çoker, Bilensoy ve Aysan, 1977, s. 4-11).

Orta öğreniminden sonra Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'ne kayıt olan Kocamemi, buradan birincilikle mezun olarak 1922 yılında Ali Avni Çelebi ile birlikte Münih'e sanat eğitimi için giderek 1927 yılına kadar Hans Hoffman atölyesinde eğitim görmüşlerdir.

1930 yılında Akademi'nin İç Mimari Bölümü'ne asistan olarak alınmıştır. Fakat burada da daha ziyade akademinin marangozlukla ilgili işleri için çalıştırılmıştır. Akademi'de ancak 1936'da kendi resim atölyesini kurmuş ve uzun yıllar boyunca Türk resim sanatında önemli yerlerin sahibi olmuş öğrenciler yetiştirmiştir.

Almanya'da sanat eğitimi alan sanatçımızdan biri olan İlhami Demirci'nin eğitimcilik hayatından bahsedilecek olunursa, bu mesleğe henüz Sanayi-i Nefise öğrencisi olduğu yıllar olan 1927 yılında girdiği Ortaöğretim Resim Öğretmenliği sınavını kazanarak Amasya'ya atanması ile başlamıştır. 1928 yılında İstanbul Cumhuriyet Kız Ortaokulu'nda, 1948'de Karagümrük, Fatih, Çapa Ortaokullarında öğretmenlik yapmış, 1948 yılında İstanbul Eğitim Enstitüsü'ne atanmış ve 1967'de burada Resim Bölümü'nü kurarak bölüm şefliğini üstlenmiştir.

1944-1959 yılları arasında Robert College'de öğreticilik yapmıştır. 1973 yılında kendi isteği üzerine Enstitü'den emekliye ayrılmıştır.

Sanatçının 1971 yılında açmış olduğu kişisel sergisi sanat hayatı boyunca açtığı tek kişisel sergidir. Fakat 1939-1974 yılları arasındaki Devlet Resim Heykel Sergileri'nin tümüne aralıksız katılmıştır.

İlhami Demirci'yi diğer sanat eğitimcilerimizden ayıran özelliği ise, çocuk resmi uzmanı olarak da ülkenin eğitim hayatına önemli katkı sağlamış olan bir sanatçımız olmasıdır. 1955 yılında Dortmund'da düzenlenen Avrupa Çocuk Resimleri Yarışması'nda sanatçının kişisel çabaları sayesinde birçok çocuk birincilikten onunculuğa dek çeşitli ödüller almışlardır. Sanatçının bu çabası gelecek nesillere mesleğini devretme adına atılmış son derece önemli bir adımdır.

Ülkemizde sanat eğitiminin gelişmesinde önemli bir yeri olan, Malik Aksel, Dârülmuallimîn'e (Erkek Öğretmen Okulu) 1918 yılında kaydolarak, burada geleceğine yön verecek olan ressam Şevket Dağ (1876- 1944)'ın öğrencisi olmuştur

Eğitim Bilimci John Dewey'in hazırladığı rapor üzerine Resim-iş Eğitimi alanında oluşan boşluğu doldurmak amacıyla "Öğretmen Okulu" mezunları arasında yapılan sınavı kazanarak Avrupa'ya gidecek olan ilk beş kişinin arasında yer alan Malik Aksel, 1928 yılında Almanya'ya giderek Berlin'de Yüksek Öğretmen Okulu'nda " Sanat Pedagojisi" ve "İş Eğitimi" konusunda eğitim gördü.

"1932 yılında yurda döndüğünde Ankara'da yeni açılan ve daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne dönüşecek olan "Resim Öğretmen Okulu'nda" Resim ve Sanat Tarihi öğretmeni olarak göreve başladı. Cumhuriyet Türkiyesi'nin tanınmış fikir adamlarından İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nun deyimiyle padegojik nitelikte, amacı tümüyle resim bilgisi olan ilk öğrenci sergisini düzenlemiştir" (Tansuğ, 1996, s. 171).

1951 yılında daha sonraları Atatürk Eğitim Enstitüsü'ne dönüşecek olan İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'ne atandı. 1968 yılında emekli oldu.

Dönemin şartları incelendiğinde ülkemizin sanat merkezi bugünde olduğu gibi İstanbul'dur. Ankara'da ise yeni yeni sanat ortamında yerini alma kıpırtıları başlamıştır. Bu iki kentin dışında ise, sanat pek bir şey ifade etmemiştir. Bu nedenle Anadolu'da resim öğretmeni olarak görev yapan sanatçılarımızın yüreği hep İstanbul'da kalmış ve bu durum zaten yetersiz olan resim öğretmeni kadrolarının boşalmasına yol açmıştır. Anadolu'da görev yapmaları onlar için olumsuz gibi görünse de Avrupa'da aldıkları sanat eğitimlerini Anadolu'nun kültürü ve motifleriyle birleştirme imkânını Yurt Gezilerinden önce, Anadolu'da resim öğretmenliği yaptıkları sırada bulmuşlardır. Çünkü yurt gezileri 1937 yılında başlamıştır (Tansuğ, 1996, s. 216). Oysa 1927 yılında İlhami Demirci Amasya'da, 1939 yılına kadar Fikret Mualla Ayvalık'ta, Abidin Elderoğlu 1919 yılında Denizli Lisesi'nde, Eşref Üren'de 1929 yılında Erzurum Öğretmen Lisesinde, resim öğretmeni olarak görev yapmışlardır. Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Bu sanatçılarımız Anadolu'da resim öğretmenliği yaptıkları süre içinde görev yaptıkları illerin, kasabaların resimlerini de yaparak belgesel olarak kayıt altına almışlardır. Hale Asaf'ın Bursa Necati Bey Kız Sanat Enstitüsünde resim

öğretmeni iken Türk resmine kazandırmış olduğu Bursa görünümleri bu duruma en güzel örneklerden biridir.

Sanatta önemli olan kendi değerlerimizden yola çıkarak kendimizi anlatmamızdır. Ancak bu şekilde özgün eserler üretilebileceği tartışılmaz bir gerçektir. Bu konuya Avrupa'lı sanatçı gözüyle olan bakışı anlayabilmemiz için Varlık Dergisinde Ekim 1969'da yayınlanan Nurullah Berk'in satırlarını incelememiz gerekir;

"Ben alışkanlıktan olacak, Friezs'in, Lothe'un, Gromaire'in talebelerini tanıtırken Michel Hoog (20. yüzyıl Fransız Resmi Komiseri) tatlı tatlı gülümsüyordu. Dikkat ettim, en çok beğendikleri ile ne şunun ne bunun talebesi olmuş, kendi kendilerine bir şeyler bulmaya çalışmış sanatçılardı. Müzeyi gezme bitince Michel Hoog, kolumdan tuttu ve dedi ki: Monşer, Avrupalı hocalardan ders alıp etkilerinde kalmış sanatçılarınız beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Derslerini iyi bellemişler. Sakın bunları bize getirmek zahmetine katlanmayın. Bizim halk dudak büker bunların yapıtlarına, katkısız örneklerini bildikleri için. Siz bize bir şeyler bulmuş olanları getirin., Dünya sanatına azıcık ta olsa katkısı olanları" (Tansuğ, 1996, s. 78).

"Gazi Eğitim Enstitüsü'nün resim bölümü akademik düzeyde resim eğitimi vermek üzere 1930 yılında açılmıştır" (Tansuğ, 1996, s. 170). Fakat gerek Gazi Eğitim Enstitüsü gerekse daha sonra liselere resim öğretmeni yetişmek amacıyla açılan diğer enstitülerdeki resim bölümleri, öğretim elemanı ve öğrenci kapasitesi bakımından hiçbir zaman Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne ulamamıştır. Buna rağmen büyük ihtimalle bu enstitülerden mezun olup resim öğretmeni olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapan sanat eğitimcileri resmi sevdirmeye ve sanat eğitiminin sorunlarına çözüm yolları bulmaya çalışmış olmalıdırlar.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Batılı anlamda Türk resmi ve ona bağlı olarak sanat eğitimi yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Gerek askeri ve ekonomi alanlarında olsun gerekse teknoloji ve kültür, alanlarında sürekli olarak büyüyen ve gelişen Avrupa'yı yakalama isteği ile Osmanlı devleti batılılaşma eğilimine girmiştir. Bu eğilim Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve bu amaçla Avrupa'ya sanatçılar gönderilmeye devam edilmiştir.

Avrupa'da eğitim alan sanatçılarımız aynı zamanda yurda dönüşlerinde ülkemizde sanat eğitiminin gelişmesinde de aktif olarak görev almışlardır. Sanayi-i Nefise'nin öğretim kadrosundan, yurdun çeşitli yerlerindeki ilkokullara kadar çeşitli kurumlarda görev yapmışlardır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, 20. yüzyılın başına kadar ki dönemin içinde Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımızın genellikle sanatçı kişilikleri ile ön plana getirilmiştir. Oysa bu sanatçılarımız Avrupa'ya sadece ressam, heykeltıraş veya mimar olmaları için gönderilmemişlerdir. Dönemin koşulları incelendiğinde, Anadolu'da sanat okur yazarlığı'nın oluşmadığı, sanatın merkezi konumunda olan İstanbul dışında sadece Ankara'da sanat adına bir takım kıpırdanmalar henüz yeni yeni oluşmakta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sanatçılarımızın eğitimcilik yapmak dışında bir şansları da yoktu. Çalışmamızda göz ardı edilmemesi gereken bu sanatçılarımızın sanatçı kişiliklerinden önce ülkemizde sanat pedagojisi'nin temelini oluşturan sanat eğitimcileri olduğu gerçeği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Günümüz sanat eğitimi sorunları tartışılırken, geçmişi hakkında bilgi sahibi olunmadan geçerli çözüm önerilerinde bulunulması mümkün değildir. Bu çalışmamız, konunun geniş bir araştırma alanını kapsaması nedeniyle yeterli olmayabilir fakat sanat eğitimi tarihi'nin aydınlatılmasında bundan sonraki çalışmalarla genişletilebilmesinde yardımcı olması beklenmektedir.

Ülkemizde kuramlar açısından sanat eğitimbilimine henüz gerçek anlamıyla değer verilmediği görülmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemin önemli güncel gelişmelerini ve şimdiye kadar olan sanat akımlarını çeviriler yoluyla izleyebiliyorsak da, sanat eğitimbilimi gibi oldukça özgün alanlardaki yeni çalışmaların, bu alanlara eğilenlerin azlığı nedeniyle aktarılmaları pek söz konusu olamamıştır.

Bu çalışma sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Sanat eğitimi bilimi alandaki kuramsal bilgiler, sanat eğitim bilimcileri ve kuşkusuz sanatın dilini en iyi bilen ve kuramdan kaçmayan sanatçılar incelenebilir ve topluma aktarılabilir.
2. Yeni ve özgün araştırmalar, makaleler ve öneriler güncelliğini ve özgünlüğünü yitirmeden incelenebilir.
3. Avrupa'da sanat eğitimi alan sanatçılarımız içinde yeterli bilgiye ulaşılamayanlar ile ilgili derinlemesine bir araştırma yapılabilir.
4. 1940'dan sonra ki dönemlerde Avrupa'da eğitim gören sanat eğitimcileri ve o dönemin özellikleri incelenebilir.

KAYNAKÇA

ARTUN, D. (2007). *Paris'ten modernlik tercümeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

BERK, N.ve TURANİ, A. (1981). *Başlangıcından bugüne çağdaş Türk resim sanatı Tarihi*, C.2., İstanbul: Tiglat Yayınları.

BOYAR, P. S. (1948). *Osmanlı imparatorluğunda ve türkiye cumhuriyeti devletlerinde türk ressamları, hayatları, eserleri.* Ankara: Jandarma Basımevi.

ÇOKER, A. BİLENSOY, K. ve AYSAN, Ş. (Haz.), (1977). *Nurullah Berk, toplu sergilerimiz*. İstanbul: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.

ERİNÇ, S. M. (1991). *Ercüment Kamlık: 1908-1971.* Ankara: Halk Bankası Kültür Yayınları.

ERSOY, A. (2004). *Beşyüz türk sanatçısı plastik sanatlar*. İstanbul: Altın Kitaplar.

GİRAY, K. (1997a). *Çallı ve atölyesi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

(2002). *Mahmut Cuda*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

(1997b). *Müstakil ressamlar ve heykeltıraşlar birliği*. İstanbul: Akbank Yayınları.

(2000). *İş Bankası resim koleksiyonu*. Sayı Dizisi: 55, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

(1997). Özel resim kurslarının ilk örnekleri: Serbest sanat kursları. *Türkiye'de Sanat Dergisi*, S: 27, İstanbul, Ocak/Şubat, s. 44-49.

KIRIŞOĞLU, O. T. (2001). *Sanatta eğitim, görmek, öğrenmek, yaratmak.* Ankara: Pegama Yayıncılık

ÖZSEZGİN, K. (1998). *Cumhuriyetin 75. yılında Türk resmi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZSOY, V. (2003). *Resim-iş eğitiminin tarihsel ve düşünsel temelleri.* Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

(1998). 75. Yılda sanat eğitimi ve öğretimi. Milli Eğitim Dergisi, Ocak-Şubat-Mart, S. 59.

PELVANOĞLU, B. (2007). *hale asaf Türk resminde bir dönüm noktası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SAN, İ.(2003). *Sanat eğitimi kuramları.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

TANSUĞ, S.(1996). *Çağdaş Türk sanatı.* 4. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi.

(1999). *Resim sanatının tarihi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

TEKELİ, İ. (1999). *Osmanlı imparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu ve dönüşümü*, 2. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu.

TURANİ, A. (1977). *batı anlayışına dönük Türk resim sanatı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

YAMAN, Z. Y. (1994). *Kültür ve sanat ortamı. kültürün gelişiminde sanat öncülüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Dr. Oğuz DİLMAÇ

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Resim-iş Öğretmenliği Bölümü'nden 1996 yılında mezun oldu. 2003 yılında, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-iş Öğretmenliği Bölümünde Yüksek Lisansını tamamladı. 2009 yılında, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda "16. ve 20. Yüzyıllar Arasında Avrupa'da Akademik Düzeyde Sanat Eğitiminin Oluşumu ve Türkiye'deki Sanat Eğitimine Katkıları" başlıklı tez çalışmasıyla doktor ünvanını aldı. Halen Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Resim-iş Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır.